

Redaktionelt

Den græske læge Hippokrates, som gerne anses for den vestlige medicins fader, anbefalede enhver, der ville være kirurg, at gå i krig. Således har slagmarken da også til alle tider været betragtet som et sted, hvor der kunne gøres nye og væsentlige erfaringer angående medicinsk teori og praksis.

I dette nummer af SLAGMARK tages Hippokrates på ordet, om end på en ganske anden måde end den gamle herre oprindeligt havde forestillet sig. Det gøres ved at kaste et kritisk blik på den moderne medicin med henblik på at indhøste nogle nye erfaringer herom.

Den moderne medicin er navnet på et medicinsk system, der fødes i et komplekst og heterogent netværk af historiske hændelser og processer i det 18. og 19. århundrede, og som siden hen har vokset sig frem til at få en enorm indflydelse på og plads i det moderne menneskes virkelighed. En indflydelse, der efterhånden er blevet så stor, at den i stigende grad er begyndt at fremstille sig som problematisk. Den aktuelle udvikling og hastige raffinering af de nye bioteknologier – af genteknologien, reproduktionsteknologien osv. – griber således afgørende ind i vores forestillinger om, hvem vi er og bør være som mennesker, og hvilket samfund vi ønsker at leve i. Bioteknologierne har med andre ord gjort det meget klart og tydeligt, at det er nødvendigt at belyse og diskutere udviklingen af den moderne medicin. På den baggrund forsøger det nærværende nummer af SLAGMARK at stille en række forskellige spørgsmål til, hvordan man kan forstå den moderne medicin og de aktuelle problemer, den er relateret til.

Disse spørgsmål stilles alle inden for rammerne af det, man kan betragte som et idéhistorisk perspektiv. Dette peger samtidig på, at intentionen med nummeret er at skitsere rammerne for et nyt felt inden for den idéhistoriske praksis, som man kunne kalde medicinsk idéhistorie. Siden 1950'erne er medicinen blevet et stadig større humanistisk forskningsfelt. Historikere, filosoffer, antropologer, etnologer, sociologer og psykologer har gjort sygdoms- og sundhedsbegreber; forestillinger om liv, død og krop; videnskabsteoretiske og ontologiske problemstillinger; sociale og kulturelle forhold; politik og etik;

menneske- og samfundssyn i medicinen til et anliggende, der ikke bare er snævert forbeholdt sundhedsfagene selv. Dels fordi at den moderne medicin har fået en enorm tilstedeværelse og status i det moderne samfund og i det enkelte menneskes tilværelse, der har gjort det vedkommende og påtrængende at behandle den fra andet hold. Dels fordi at den moderne medicin i samme periode har befundet sig i en begyndende opbrydningstid, som har medført, at den er begyndt at efterspørge humanistiske metoder og perspektiver.

Denne udvikling har også indfundet sig i Danmark, hvor humanistisk sundhedsforskning, bioetik og –ret, sundhedsfagernes filosofi og videnskabsteori, medicinsk antropologi, etnologi og sociologi, sundhedspsykologi og medicinhistorie er begyndt at vokse sig store som særskilte humanistiske områder. Imidlertid er den moderne medicin aldrig blevet rigtigt etableret som et idéhistorisk forskningsfelt. Når man ser bort fra *Lys, luft og renlighed* fra 1987 af Jens Erik Kristensen og Lars-Henrik Schmidt og *Da alderdommen blev en diagnose* fra 1995 af Henning Kirk, er der således ikke udgivet nogle danske værker inden for den kategori, man kunne betegne medicinsk idéhistorie.

Det er dog et forhold, der kan rettes op på. En del af tanken bag dette nummer af SLAGMARK er da også at give en række forskellige bud på, hvordan man kunne behandle den moderne medicin ud fra en analytisk vinkel, der i bredeste forstand kan betegnes idéhistorisk. Et bud der ikke nødvendigvis er forbeholdt idéhistorikere af profession at levere. Dette gøres dels ved at fremstille en række historiske perspektiver på, hvad der kendetegner den moderne medicin som et særskilt felt for tænkningen: Hvad er moderne medicinsk tænkning, og hvilke aspekter ved den moderne menneskelige tilværelse og det moderne samfunds udvikling er den forbundet med?

Dels fremstilles en række aktualiserende perspektiver på den moderne medicin for at undersøge nogle af de problemer, som især fremkomsten af de nye bioteknologier er forbundet med. Hvordan kan man forstå den markante tilstedeværelse, som disse teknologier har fået og hvilke konsekvenser har de? Inden for det seneste års tid har især spørgsmålet om kloning været i offentlighedens søgelys, hvilket skyldes at man i den samme periode rent faktisk er begyndt at klonе mennesker. Derfor har diskussionen om kloning også fået en særlig plads i dette nummer af SLAGMARK, om end der også kastes lys på andre aspekter af de nye bioteknologier.

Temaets “historiserende” del indledes med en oversættelse af Marx Wartofskys artikel *Bevidsthedens øje og håndens forstand* fra 1976. Wartofskys anliggende består i første omgang i en sammenhængende anfægtelse af, at den medicinske viden blot kan siges at udgøre en parcel af en almengyldig vidensform, og i at denne vidensform primært skulle have et teoretisk udgangspunkt. I stedet berammer medicinen en både selvstændig og

grundlæggende menneskelig vidensform, og dens fremkomst og udvikling må forstås som snævert knyttet til nogle bestemte praksisformer og måder: Bevidsthedens øje er formet af håndens forstand, og omvendt ledes hånden af bevidsthedens syn. En forståelse af medicinen må derfor tage afsæt i en historisk epistemologi, der har en sammenhængende sans for videns- og praksisformers og -måders forskellige samspil og fremtrædelsesformer. For Wartofsky består det første trin i dette projekt i at afsøge medicinens ontogenese i en oprindelig og primitiv omsorg for de syge, der var indskrevet i et fællesskabs generelle håndtering af ondt. Medicinens egentlige fødsel består i, at denne omsorg specialiseres og institutionaliseres i en historisk bevægelse, hvor den medicinske viden og praksis samtidig teoretiseres og universaliseres. Selv om medicinens udvikling tilsyneladende kan fremstille sig som den fremadskridende progression af et rent objektivt og værdineutralt vidensfelt, er den altså dybt forankret i et bestemt normativt aspekt, nemlig omgangen med menneskelig velfærd og dårlighed. Dette er imidlertid en dimension, som den moderne medicins fremvækst og spredning fra oplysningstiden til i dag i tiltagende grad har tildækket. Med den moderne medicin bliver videnskaben således til et mål i sig selv, og menneskelige behov og interesser får en underordnet status. I projektets andet trin demonstrerer Wartofsky, hvordan denne udvikling har en bestemt idéhistorisk dimension. Således er den i første omgang forbundet med en sekularisering og naturalisering af den medicinske teori og praksis i antikkens Grækenland. Disse processer forstærkes i det 17. og 18. århundrede, hvor medicinens udvikling foregår i et gensidigt samspil med den naturvidenskabelige revolution og mekaniseringen af det værende. Processer, der nok har afstedkommet teknologiske nyskabelser i forhold til forståelse og behandling af sygdom, men som altså samtidig har medført en tildækning af medicinens oprindelige anliggende.

I det andet bidrag forsøger Karin Johannisson på en lidt anden måde at demonstrere, hvordan den moderne medicin har været involveret i en form for tildækning: Nemlig af patientens eget perspektiv, hvilket hænger sammen med den ganske afgørende plads, som kroppen har fået i den moderne medicin. I *Kroppen i den moderne medicin* beskriver Johannisson, hvordan det går til, at kroppen tildeles en central rolle i 1800-tallets lægevidenskab, som den har bibeholdt frem til i dag, om end denne rolle også har undergået en række forandringer. Mens den klassiske lægekunst var mest optaget af at identificere sygdomme ved at lytte til patientens egen beretning og ikke særligt interesseret i at undersøge patientens krop, vendes dette forhold på hovedet med fødslen af den moderne kliniske medicin. Nu søger det medicinske blik sygdommens objektive sandhed inde i menneskekroppen ved hjælp af obduktion og en række diagnostiske teknikker. Denne bevægelse betyder, at lægen og patienten fjernes fra hinanden og efterhånden erstattes af et stadig mere distanceret

og videnskabeligt blik, der, medieret af avancerede instrumenter og kvantitative analyser, retter sig mod et kropsligt objekt, som ikke længere kommer til orde. En maskinkrop som Johannisson dog til slut viser er ved at blive afløst af en systemkrop, som igen har fået talens ret.

I artiklen *Videnskaben, fremskridtet, døden og mennesket* retter Søren Hørning opmærksomheden mod to andre historiske og erfaringsmæssige aspekter, der har en væsentlig betydning for forståelsen af den moderne medicin: På den ene side tanken om fremskridtet og dets støtte i den videnskabelige rationalitet, og på den anden side den menneskelige død. Med udgangspunkt i Adorno og Horkheimer gøres det først og fremmest gældende, at medicinens funktion og status i den moderne verden er funderet i den tillid til fornuftens, teknologiens og videnskabens evne til at bringe mennesket fremad, der indledes med Bacon, Descartes og oplysningstiden, trækker en tråd igennem nazismen og stalinismen og leder frem til i dag. En tillid der ikke mindst er problematisk, fordi den har vist sig at have en barbarisk bagside, men som for medicinens vedkommende ikke desto mindre fortsætter uanfægtet. Dette må ifølge Hørning ses i lyset af, at den moderne medicin knytter sig til et ganske afgørende aspekt ved menneskets erfaring af dets egen eksistens, nemlig erfaringen af døden. Den moderne medicin har således i sidste ende sin begrundelse i et bestemt teknologisk forhold til døden, og det viser sig da også at være dette forhold, som både aftegner Hørnings egentlige kritiske fokuspunkt i forhold til medicinen og samtidig udgør det modstandspunkt, der menes at kunne levere åbningen for en udgang af den 'medikaliserende umyndighed'. Hvis mennesket skal vinde sit liv tilbage fra den medicin, som tiltagende omgrænser og gennemtrænger det, må det nemlig først og fremmest vinde sin død tilbage herfra.

Temaets aktualiserende del, der retter blikket mod udviklingen af de nye medicinske bioteknologier, indledes med et bidrag af Peter Kemp, der i mange år har beskæftiget sig med dette område i et filosofisk perspektiv. I *Etiske princippers genkomst i omsorg for sundhed* forsøger Kemp at levere et historisk indblik i et aspekt ved den måde, hvorpå man har fremstillet og behandlet etiske spørgsmål i relation til medicinen de sidste 20 år. Med afsæt i et tilbageblik til 1950, hvor den etiske diskussion var præget af pragmatisme og relativisme, viser Kemp, hvordan den etiske debat undergår en vending i starten af 1980'erne, der er snævert knyttet til fremkomsten af en række problemer angående udviklingen af den moderne medicin. Herfra bliver det igen legitimt at henvise til almengyldige principper i etiske spørgsmål, og det er en udvikling, som Kemp ønsker at forsvare. Ikke mindst fordi den giver rammerne for et fælles sprog, der gør det muligt at diskutere genteknologi og bioteknologi på tværs af politiske uenigheder.

I den oversatte artikel *Genetisk risiko og det somatiske individ* sigter Nikolas Rose og Carlos Novas mod at levere et bidrag til den aktuelle diskussionen af netop genteknologien, men dog uden dermed at indskrive sig i et diskussionsfelt, som i udgangspunktet kan beskrives som etisk. I stedet forsøger Rose og Novas i et historisk-sociologisk perspektiv, der er inspireret af Michel Foucaults studier af fænomenet regering (*gouvernement*), at betragte og vurdere de implikationer, som den nye genetik har for de måder, hvorpå den menneskelige eksistens bliver gjort til genstand for ekstern regering, og for de måder hvorpå vi som mennesker selv regerer vores egen eksistens. Nærmere bestemt bliver målet at undersøge den historiske fremkomst og formation af en ny erfaring af den menneskelige væren, som Rose og Novas kalder 'mennesket i genetisk risiko'. En erfaring der ved nærmere eftersyn viser sig at være et element i fødslen af 'det somatiske individ'. Med udgangspunkt i termen 'genetisk risiko' ønsker Rose og Novas at demonstrere, hvordan de nye molekylære genteknologier ikke resulterer i en fatalistisk opfattelse af mennesket som determineret af sin genetiske udrustning. De medfører i stedet en ny erfaring af individet, der, i lyset af genetiske vidensformer og teknikker føres til at etablere en række nye forhold til sig selv. Forhold der er knyttet til nye relationer imellem patienter og eksperter, og som er forbundet med udformningen af nye livsstrategier, der blandt andet involverer udøvelsen af valg- og selvaktualiseringspraksisser i relation til den genetiske udrustning. Dermed kan den udbredte kritik af genetikken for at være reduktiv og repressiv i forhold til den menneskelige væren også afvises, som alt for overfladisk og uden blik for de processer, der reelt er på spil i feltet.

Mens Rose og Novas først og fremmest retter det tungeste skyts mod bioteknologiens kritikere, tegner der sig et helt andet billede i Lars-Henrik Schmidt og Claus Holms artikel *Den anden som belastning*. Således tager de udgangspunkt i at den modstand mod reproduktiv kloning, der hidtil har gjort sig gældende, ikke mere er selvfølgelig. Provokeret heraf fremsættes et etisk argument imod reproduktiv kloning, der er begrundet i det forhold, at mennesket ifølge Schmidt og Holm tilhører 'forskellen til den anden'. Som en lokal manifestation af den 'pragmatiske fejlslutning', der karakteriserer udviklingen af den moderne medicin, nemlig at enhver 'kunnen' nødvendigvis artikulerer sig i en 'skullen', er kloning således forbundet med en overskridelse af det incestforbud, der som grænsemærkning fungerer som et væsentligt fundament for vores kultur. Schmidt og Holm redegør nemlig for, hvordan reproduktiv kloning kan betragtes som udtryk for en ultimativ narcissisme, idet den karakteriserer et menneskeligt ønske om at overskride døden og blive identisk med sig selv. Et ønske der er forbundet med en umættelighed, men som dog i sidste ende vil føre til skuffelse. Schmidt og Holm mener således, at når først den første menneskelige klon er realiseret, vil mennesket

indse grænserne for sin egen mer-villen. Det vil indse, at dets umættelighed simpelthen er 'for meget' og måske derefter besinde sig og begynde at leve det liv ihjel, som det nu engang er givet.

Døden og umætteligheden er også på dagsordenen i Jean Baudrillards oversatte artikel om kloning: *Den endelige løsning*. Udgangspunktet her er dog ikke at fremstille et etisk argument imod kloning, men at undersøge hvordan kloning er forankret i den menneskelige væren: I menneskets måde at være til på og dets erfaringer af sig selv. Baudrillard beskriver på sin egen farverige måde, hvorledes det menneskelige ønske om at klon sig selv er dybt begravet i den vestlige civilisation, hvor det fremtræder som en vilje til at udrydde døden og kønnet: I sidste ende betegner klonen således det udødelige og androgyne menneske. Men udryddelsen af døden og kønnet er ikke et fremskridt, den er tværtimod tegn på en involution (det modsatte af evolution) tilbage til den mest simple androgyne og udødelige biologiske livsform, nemlig viruset. Ved at udrydde kønnet og døden vil mennesket ophøre med at være menneske-ligt og blive et virus-ligt værende, der aldrig dør og hele tiden spreder sig. Kloningen er nemlig generelt et udtryk for, at det vestlige menneske begynder at bevæge sig hinsides den skelnen mellem det menneskelige og det ikke-menneskelige som det, til forskel fra alle andre mennesker, selv har opstillet. En bevægelse hvor menneskets forsøg på at nå udødelighed sammenhængende indebærer, at det i tiltagende grad ophæver grænsen mellem sig selv og det animalske og i sidste ende vil nå sin egen destruktion. Målet om at nå det guddommelige kan altså resultere i, at mennesket helt forsvinder. Dette henviser ifølge Baudrillard til, at menneskets efterstræbelse af udødelighed danner par med en modsatrettet stræben mod døden. Derfor kan den moderne kamp om mennesket heller ikke forstås som et spørgsmål om menneskerettigheder, men må opfattes som en kamp imellem liv og død.

Som centrale figurer for den moderne medicin får livet og døden også en plads i temanummerets sidste artikel, der samtidig markerer et sidste indlæg i diskussionen om udviklingen af de medicinske bioteknologier. Anders Dræby Sørensen retter i *Den biologiske psykiatris renaissance og det antidepressive menneske* opmærksomheden mod sammenhængen mellem de biologiske modellers og metoders genkomst inden for psykiatrien og den øgede synliggørelse af depressionen som et sygdoms- og sundhedsmæssigt problem. Intentionen er at undersøge, hvordan denne sammenhæng og dens aktuelle fremtrædelse kan siges at have relation til det moderne menneskes måder at være til og erfare sin egen eksistens på, og hvordan den kommer til udtryk i menneskets konkrete erfaringer af, hvem det er. Sørensen forsøger således på den ene side at demonstrere, hvorledes den aktuelle erfaring og tiltagende problematisering af depressionen har sine mulighedsbetingelser i, at det moderne menneske er kendetegnet ved at etablere et bestemt teknologisk forhold til sin egen

eksistens. Et forhold, der involverer, at mennesket gør sit eget liv til et ultimativt mål i sig selv og i den forbindelse forsøger at bekæmpe døden og det ulykkelige og unyttige liv. At depressionen så rent faktisk melder sig som et problem, har dog et langt mere materielt historisk grundlag. Det handler nemlig om, hvordan lægemiddelindustrien og psykiatrien opfinder en række anti-depressive medikamenter. Medikamenter der betyder, at en del af den menneskelige lidelse og det uønskværdige menneskeliv kan gives et konkret navn: Depression. Derfor er depressionen lige så meget en historie om at kunne afsætte et produkt og en orden, hvor der i forvejen eksisterer et enormt behov og en stor rådvildhed, som det er en fortælling om, at depressionen enten er blevet et mere udbredt fænomen, eller at man nu endelig har revet den ud af en længe herskende skjulthed.

SLAGMARK's intermezzo består denne gang af to dele, der hver især tager et højaktuelt udgangspunkt. Dels i form af et interview med den amerikanske filosof Martha C. Nussbaum som Karin Christiansen foretog, da Nussbaum besøgte Århus i anledning af Uffe Juul Jensens 25 års jubilæum som professor ved Institut for Filosofi på Aarhus Universitet. Et interview som især tager udgangspunkt i Nussbaums seneste værk *Upheavals of Thought*. Dels består intermezzoet af artiklen *Er dyreretsfilosofien en trussel mod det humanistiske menneskesyn?* af Irena Turonska, der tager fat på at skitsere de frontlinier, som aktuelt er trukket op imellem økologiorienterede filosoffer og humanister i spørgsmålet om dyrs rettigheder.

SLAGMARK sluttet af med en fyldig anmeldersektion samt en sektion med bognoter omkring aktuelle faglitterære udgivelser. Tilbage er der kun at ønske god læselyst.

Anders Dræby Sørensen